

Bevezetés

A szexualitás és a társadalmi nem problémájával már eddig is több számunkban foglalkoztunk (1996/1, 2005/1). A *Thalassa* jelen számában azonban először vállalkozunk arra, hogy a szexuális orientációk kérdéskörének pszichoanalitikus vonatkozásait történeti és kortárs kontextusban rendszerezzük. A „szexuális orientációk” kifejezés az itt szereplő tanulmányokban elsősorban a meleg és lesbikus identitásokat, illetve az e kategóriákat újragondoló-megkérdőjelező *queer* identitást és elméletet jelöli. (A biszexualitás témáját áttételesen több szöveg is érinti, a transzneműség problémája – amely inkább a nemi identitás, mint a szexuális irányultság fogalmához kapcsolódik – itt kevésbé kerül szóba.)

A jelen számunkban közreadott írásokban különféle nézőpontokból nyerhetünk bepillantást a pszichoanalízis és a homoszexualitás ellentmondásos viszonyának történetébe. Mindez sokféle tanulással szolgál mind az előbbire, mind az utóbbira nézve. A szövegek egyik fontos általános tanulsága, hogy e viszony nem pusztán a pszichoanalízis ügye; nem tárgyalható csupán a szűk értelemben vett analitikus elméleti keretek között. Melegség és pszichoanalízis kapcsolatában analitikus elméletek, terápiás gyakorlatok, intézményes döntések és társadalmi folyamatok fonódnak össze; e kapcsolat megértéséhez tehát mindezen tényezők és kölcsönhatások együttes vizsgálata szükséges. Ugyanígy elkerülhetetlen bizonyos terápiás fogalmak újragondolása is: a tünet, a gyógyítás, az etiológia, a normalitás, a „perverzio” vagy a „természetesség” fogalmai ebben a keretben sokszor egészen új jelentést kaphatnak.

Amint erre több szöveg is rámutat, Freud elméleti és gyakorlati értelemben is alapvetően progresszív szemléletmódja után hosszan ható konzervatív fordulat következett a homoszexualitás pszichoanalitikus és pszichiátriai megítélésében, hűsbavágó következményekkel járó patológizálással, medikalizációval, amely a pácienseken túl az analitikusokra is kiterjedt. A kritika nagyrészt a pszichoanalízisen túlról (filozófia, antipszichiátria, társadalomkritika), sőt részben a tudományos világon kívülről (civilmozgalmak) érkezett, és komoly befolyást gyakorolt a szakmai gondolkodásra és praxisra. E folyamat néhány stádiumát és szegmensét reprezentálják az írások.

A számban olvasható tanulmányok nagy része fordítás, mivel sajnálatosan kevés a témában kutatást végző vagy publikáló magyar szerző, s mindeddig magyar

fordításban is igen kevés alapvető szöveg látott napvilágot. Jelen válogatásunk néhány ilyen alapszöveg közreadásával segíti a téma iránt érdeklődő hazai olvasók tájékozódását. A nyitó tanulmány Tim Dean és Christopher Lane igen alapos áttekintése a pszichoanalízis-történet homoszexualitást érintő vonulatáról. Ezután Diana Fuss feminista teoretikus eredeti értelmezése következik Freud lesbikus pácienséről írt esettanulmánya kapcsán. A Tanulmány-rovatot Richard Rutkin terápiás megfontolásokat végiggondoló írása zárja. A Műhely-rovatban közölt két – magyar szerzőtől származó – szöveg egyike egy elméleti és terápiás tapasztalatokat egyaránt beépítő áttekintés Ritter Andreától, a másik pedig Béres-Deák Rita írása a gyermekvállalás sokat vitatott témájában végzett önálló kutatásának eredményeiről, kitekintve a nemzetközi párhuzamokra is.

Számunk előkészítése során körkérdést intéztünk hazai pszichoanalitikusokhoz, pszichoterapeutákhoz. A mintegy harminc címzettből mindössze öten küldték el válaszaikat – kérdés, hogy ez vajon ellenállásként, közömbösséggént értelmezhető-e, netán a kérdések komplexitásával vagy csupán időhiánnyal magyarázható. A beérkezett válaszok azonban meglehetősen jól illusztrálják a témával kapcsolatos mai attitűdök sokféleségét.

Az Elisabeth Roudinesco francia történész-pszichoanalitikussal készült interjú néhány meghatározó analitikus nézeteit, illetve az analitikus intézmények viszonyulásának jellemző fázisait járja körül a kizárástól a látens homofóbián át a meleg analitikusok önfeltárlkozásáig, „előbújásáig” (*coming out*).

Az Archívum-rovatban a magyar származású amerikai pszichiáter, Thomas S. Szasz 1965-ös esszéjét közöljük, amely a homoszexualitással kapcsolatos patológiázó-stigmatizáló diskurzust leleplező progresszív, nagy társadalmi érzékenységről tanúskodó megnyilatkozás.

Az írások felvetik alkalmazkodás és ellenállás általánosabb kérdéseit is, mind az „érintettek”, mind az analitikusok részéről. Az egyenlőség vagy a különbözőség jogát vindikáljuk-e, melyiket véljük gyümölcsözőnek az egyéni és közösségi létezésben? Vajon a fennálló (társadalmi-nemi) struktúrához való alkalmazkodást tartjuk-e követendőnek, vagy pedig magának a struktúrának a megkérdőjelezését? Emancipációra vagy szubverzióra hajlunk/hajlamosítunk? E kétféle attitűd nagyjából a meleg polgárjogi mozgalom és a *queer* elmélet alapállását írja le – azaz a pszichoanalízistől voltaképp független. Az identitás stabilitásának vagy diverzitásának és változékonyságának tételezése, igénye, lehetősége vagy épp korlátozottsága azonban – a szexuális orientációk vonatkozásában vagy más módon – pszichoanalitikus szempontból is elsőrendűen releváns probléma. Mindkét szükséglet érvényes és alapvető lehet, és egy rugalmas és befogadó pszichoanalitikus szemléletnek mindkét törekvést méltányolnia és támogatnia kell.

Borgos Anna